

Pospíšil, Ivo

Národní obrození a literární směry : (několik úvah)

Slavica litteraria. 2013, vol. 16, iss. 1-2, pp. [59]-68

ISBN 978-80-210-6526-0

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129112>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IVO POSPÍŠIL

NÁRODNÍ OBROZENÍ A LITERÁRNÍ SMĚRY (NĚKOLIK ÚVAH)

Abstract

National Revival and Literary Currents (Some Reflections)

The author of the present study deals with the problem of national revival and literary currents. On the basis of the material of Slavonic literatures he demonstrates the anomalies of their development, the syncretic character of the poetics of literary currents, the permeation of Enlightenment, Neoclassicism, sentimentalism, Preromanticism, Romanticism, Postromanticism, Neoromanticism, early realism etc. Literary currents often represent the emblem of the formation of a national state: the national revival modifies their shape on the basis of the tradition of national culture both „high“ and oral. The skeptic relation to the category of the literary current is prevalently associated with the new 20th – 21st –century phenomena, such as mass and electronic media, globalization, visualization etc. The process reminding us of the national revival in which literary currents may function as a litmus paper - might appear even later, especially if they are being provoked by the opposite actions, such as unification and globalization.

Key words

National revival and literary currents ■ anomalies of literary development ■ specific features of Slavonic literatures ■ skeptical relation to literary currents ■ potentiality of revival processes

Český filozof Václav Bělohradský ve svém eseji, jenž svým názvem obrací známé zvolání z Gorkého hry Na dně (1902) *Člověk – to už není hrdě* (Bělohradský, 2012) definuje současné stadium společenského vývoje – na rozdíl od doby těsně po roce 1989 – jako posthegemonické. Charakterizuje je takto: „Jejím nejdůležitějším příznakem je neúčinnost protestů, které se nestávají masovým hnutím, i když je vede 99 % „obyčejných lidí“ proti 1 % privilegovaných. Důvod, proč jsou protesty neúčinné, je nadvláda ideologie „všenápravy světa pomocí větší pilnosti jednotlivců“, kterou nazvu antipolitický individualismus. Ten rozvrací podmínku získání hegemonie – uznání práva nějaké skupiny mluvit jménem demos“ (Bělohradský, 2012, s. 5). Antipolitický individualismus pokládá filozof

za obdobu anomie: společnost je rozštěpena na fragmenty, jež se chovají, jako by byly nezávislé na celku. Společnost je nyní podle něho postsekulární a charakteristická identitární panikou (hledání identity, např. Liga Severu, heslo „Čechy Čechům! apod., některé směry v současném katolicismu) – postsekulární společnost preferuje tradici před kritickým myšlením. Současná společnost je postdemokratická: politiku jako boj o legitimní reprezentaci nahrazuje lobováním zájmových skupin (Bělohradský, 2012, s. 5). Tato situace společenská je ovšem propojena i se situací v kultuře a literatuře: ty ji na jedné straně anticipují, na druhé straně prohloubeně reflektují. Nejde ovšem jen o ideje, ale o celou strukturu a tvar literatury: její fragmentarizaci, hodnotovou vykořeněnost, dominanci triviality, virtuální autenticity a znejistění (Pospíšil, 2007).

Literární historie ráda využívá tzv. literárních směrů, evolučních paradigmat, která charakterizují literaturu v daném národním okruhu a v dané době, ale i obecně a její dominantní vývojový impuls. V rámci euroamerického kulturního okruhu dochází k revizím ustálených, „školských“ představ, jež byly kdysi formulovány na základě specifického vývoje v jedné nebo dvou dominantních národních literaturách, zejména ve francouzské. Postupně se ukazuje, že nejen slovanské literatury jako celek měly jiné vývojové paradigma, ale že podobné „anomálie“, tedy odklony od uměle stanoveného generálního schématu, se vyskytovaly v rámci euroamerického civilizačního celku v podstatě všude, včetně areálu střední Evropy.

Jak jsme o tom již nejednou psali (např. Pospíšil, 2005), problémy literární evoluce vyvstaly velmi ostře v době pozitivismu a silném impaktu darwinismu: zasáhly koncepci literární historie, ale také například přemýšlení o literárních žánrech (F. Brunetiére). V řadě studií, které byly postupně publikovány, jsem formuloval koncepci tzv. „prae-post efektu“ nebo „prae-post paradoxu“ (Pospíšil, 1998, 1999, 2003). Týká se sice primárně vývoje ruské literatury, ale do jisté míry vývoje slovanských literatur v jejich celkovosti nebo alespoň v některých jejích obdobích; našli bychom její stopy nebo použitelné rysy i v jiných národních literaturách. Tlak poetologických impulsů bohatých literatur evropských, například francouzské, italské, německé, anglické aj., vedl k imitaci těchto poetik, ale také k tomu, že některé podněty byly přejaty jen obrysově a vytvářely zcela jiné celky, jež pak působily inovativně: transformace podnětů například na ruské půdě nakonec vedla k tomu, co nazýváme zázrakem ruské literatury. Jinak řečeno: nedokonalé přijetí poetologického impulsu vedlo k vytvoření jiné, nové poetiky. Například ruská literatura přijímala poetologické podněty „silných“ evropských literatur zejména od 18. století, a to v několika vlnách: tím současně korigují teorii, že ruské 18. století, které bylo dílnou

ruské literatury, postačilo k důkladnému vstřebání těchto impulsů, stejně jako mi není zcela blízká koncepce fázového posunu z pera Vadima Kožinova (Kožinov, 1977). Příkladů v dějinách ruské literatury najdeme mnoho. Především nás překvapí, že přibližně od zlomu v 18. století se vývoj ruské literatury se západní Evropou jako by srovnal: ruský romantismus v díle V. A. Žukovského začíná dříve než v Anglii, která od 30. let 18. století kultivovala v poezii sentimentalismus (později i v próze) a byla v jistém slova smyslu vzorem preromantického proudění a jen o něco později než německá univerzitní „romantika“ (die deutsche Romantik) typu „poezie modrého květu“ (Horyna, 2005; Pospíšil, 2006), rozhodně dříve než raný romantismus francouzský prezentovaný F.-R. Chateaubriandem na samém počátku 19. století. I když si Horyna v uváděné monografii pohrává se slovy kolem „romantiky“ trochu svévolně, jeho zásadní koncepce je velmi přijatelná: ukazuje, že raná německá romantika byla něco zcela jiného než učebnicově uctívaný romantismus pozdější, že vlastně šlo v jistém smyslu o zradu původního „měkkého“, ale nikoli neradikálního romantismu, přesněji německé romantiky, která měla zřetelně kontinuální ráz.

Kdysi jsem to ukazoval na příkladu baroka (Pospíšil, 2003, 2004), neboť problém baroka v mnohém splývá s obecnějším problémem tzv. literárních směrů, stylů a v jiném průmětu literárních žánrů, tedy – jinak řečeno – schopností termínů vzniklých od období pozitivismu po současnost víceméně přesně uchopit konkrétní literární jevy a vhodně je schematizovat a zobecnit pod společnými nálepkami (labels). Zatímco dříve se směrovost literatury nezpochybňovala, později, zejména od období moderny i postmoderny, se směry chápou jako schematizované označení s nízkým poznávacím potenciálem. Právě literární směry a žánry jsou často stavěny proti sobě jako dva komponenty stejného nebo podobného procesu: směry vyjadřují vývojovou dynamiku, zatímco žánry jsou spíše konzervující složkou; obě jsou komplementární a navzájem se proměňují. Současná teorie literatury a poetika znovu revidují literární směry jako fenomény definované sice spíše v rámci pozitivisticko-evolucionistické metodologie, ale snad i funkční a užitečné v nové konstelaci počátku 21. století, pokud je považujeme za schematizované celky – stejně jako žánry – s prvky fenotypu a genotypu, tj. svými prvky přežívající, a vytvářející tak vnitřní frakturu literatury.

V poslední době znovu se vracející téma uměleckých a uže literárních směrů a proudů nastavuje problematiku z jiného zorného úhlu proto, že jejich schematicke-normativní, didaktické využívání oklešťovalo bohatost literatury a deformovalo její podstatu, zejména pokud jde o vystižení významných osobností. Jejich jednoznačné spojování s jedním uměleckým

směrem, např. A. S. Puškina s romantismem, V. Nezvala s poetismem a surrealismem, V. Majakovského s futurismem, T. Tzary s dadaismem, T. S. Eliota s imagismem, S. Jesenina s imažinismem, bylo často zavádějící, zvláště když se začala budovat generální komparatistika a generální genologie usilující o umělecké směry a žánry – to je však věc dosud značně utopická, jak se o tom dnes a denně přesvědčujeme.

Někteří badatelé na různém materiálu poukázali na prostupující se poetologické linie vytvářející pozoruhodné spojitosti, například baroka, romantismu a futurismu (Smirnov, 1977, 1981; Mathausarová, 1986; Kšicová, 1998; Kovačičová, 2000). Ukázali také na linie jdoucí od minulosti k současnosti a do značné míry zrelativizovali pojem ostrými konturami historicky ohraničeného poetologického systému, ať již subjektivně uvědomovaného (tedy směru, např. romantismu nebo surrealismu), nebo naopak neuvědomovaného (jako byla soustava baroka); současně se pojmy označující literární směry přelévaly z jednoho druhu umění do druhého.

Problém slovanských literatur je tu ještě jinak specifický. Vyplývá z osobitého postavení slovanských národů jako jejich nositelů (neexistence národních států, ztrácení národního jazyka, ničení národní kultury – problém takřka všech jižních, do značné míry i západních Slovanů; dobová izolovanost východních Slovanů od evropského vývoje – postupně od roku 1054, přes 1223–1240 až k prvním Romanovcům). Baroko je tu buď slaběji rozeznatelné, nebo je z pozdějšího hlediska národně emancipačního pokládáno za nepřátelské. To nicméně nebránilo objevovat stopy baroka i jinde: pojem barokový slavismus lze u nás číst výrazně od 60. let 20. století a stopy tohoto směru se hledají a nacházejí v prostředích do této doby rozhodně nepokládáných za typicky barokní – důvody jsou nejen typologické, resp. poetologické, ale také genetické (Polsko – Bělorusko – Ukrajina – Rusko; Itálie – Balkán – Bulharsko). Zdá se tedy, že barokní fenomén fungoval nejen jako myšlenkový a tvárný princip, ale také jako podstatný globalizovaný a globalizující faktor (Černý, 1937, 1967; Kalista, 1941).

Spojitost baroka, klasicismu a romantismu byla prokazována a prokázána nejednou. O baroku už byla řeč; zatímco romantikové hledali spíše narušování pevného řádu a vyhledávali prvky lability poetické i antropologické (nárůst motivů šilenství, Pospíšil, 1995), pozdní klasicisté řád budují a pomáhají udržovat už tím, že stavějí generickou, stylovou a motivickou návaznost, v podstatě to, čemu se dnes říká intertextovost.

Tyto úvahy nás vedou k představě o zvláštní nebo jiné povaze romantismu vůbec a u Slovanů zvláště, jeho synkretické podoby a návrhu jiné periodizace a jiné struktury literárního vývoje, v němž vedle sebe stojí různé poetiky, kde se vývoj komprimuje a kde rezidua klasicismu mohou

dokonce stát vedle zárodků moderny (francouzská moderna, jak známo, začíná de facto na konci 50. let 19. století).

Pokud je o slovanské literatury, řekl k tomu podstatné slovo již Frank Wollman ve *Slovesnosti Slovanů* (1928, něm jako *Die Literatur der Slawen*, 2003, čes. nová edice 2012). Slovanský znak či slavismus, tedy i kvalitu slovanských literatur, Wollman chápe nejen jako vlastnost delimitační, ale především scelovací, integrující a dokonce přesahující, transcendingující. Nerovnoměrnost vývoje, která je patrná v celém evropském prostoru, se zdaleka netýká jen slovanských literatur, jak se někdy tvrdí a což vede i k projekci nesprávného pojmu Ostmitteleuropa jako smíšené a zaostalé součásti Mitteleuropa: je všeobecně známo, jak obtížně se např. německá literatura v novověku dostávala do pozice vyspělé, „západní“ (hranice Západu a Východu vedla v 18. století kulturně právě skrze Německo – viz F. Wollman) a jak se o to programově snažil zejména J. W. Goethe. Obecně se Evropa jeví jako konglomerát tří celků: západní Evropy, kam dlouho patřil i celý areál italský, střední Evropy německo-slovansko-maďarské, někdy i jiná podle proměn kulturních areálů (Švýcarsko, severní Itálie, Transylvánie, část Balkánu apod.) a východní Evropy po romanovovských reformách, zejména Petrových, ocitající se tak skokem v imitačním pásmu západoevropském (nemluvě o pozdějším příznačném pnutí opozičních sil – již A. N. Radiščeva, později děkabristů, např. P. Svinina, K. F. Rylejeva aj. k nově vzniklým USA; Boden, 1968; Pospíšil, 1986, 1999): proto je takový vývojový rozdíl mezi ruskou, ukrajinskou a běloruskou literaturou, jenž se do značné míry udržuje až hluboko do 20. století a svými důsledky vlastně dodnes: tyto dvě východoslovanské literatury se spíše podobají literaturám střední Evropy, tedy české, slovenské, poněkud i polské, která však vykazuje silnější spojitosti s vývojem západním.

V rámci areálových studií se na literární vývoj pohlíží prostorově a zkoumá se příslušnost té které národní literatury k areálu. Právě zde se nabízejí různé evoluční proměny; často se uvádí příklad Itálie, jež již svou rozpolceností, která do jisté míry trvá dosud, patřila jako iniciátorka renesance k západoevropskému areálu, později svou částečnou příslušností k habsburskému mocnářství k areálu středoevropskému. Jiné areály se ocitají ve vnějších tlacích areálů sousedních, např. střed Evropy mezi Západem a Východem, Severem a Jihem. Naopak právě areál střední Evropy vykazuje značné ideologické působení: o tom ostatně na přelomu 80. a 90. let 20. století vydal svědectví René Wellek (1903–1995), i když se později ukázalo, že se jeho skeptické hovory do nové geopolitické situace, jež se utvářela po roce 1989 v optimistickou euforii - příliš nehodí,

ale nyní se ukazuje, že jejich nadčasový význam lze mít za prokázány (Wellek, 1990, 1991, 1992, Pospíšil – Zelenka, 1996). Frank Wollman ve svých polemikách o úloze Slovanů, slovanských literatur a panslavismu, jež vedl se svými německými a polskými oponenty před druhou světovou válkou i po ní (Wollman, 1936, 1961, 1968; Pospíšil, 2006), střední Evropu vůbec jako kulturní pojem neuznával, neřku-li pojem „Ostmitteleuropa“, a to jako metodologicky nekonzistentní ideologický nástroj. Když dnes odhlédneme zejména od knihy Friedricha Naumanna (Naumann, 1915), vidíme tyto spojitosti jako přirozenější a roli Slovanů v nich jako výraznější, reliéfnější: jde jen o to, jak se s těmito pojmy pracuje, jaký se jim přikládá význam a jak jsou kognitivně konsistentní.

Do vývojové trajektorie uměleckých a úže literárních směrů zasahují v Evropě procesy národně uvědomovací a tuto trajektorii modifikují. Začaly v období osvícensko-klasicistickém na poli vědy, ale i poezie a dramatu a směřovaly zejména k utváření národního celku z původních kmenových entit, podpořených živými dialekty: to je především případ samotného Německa a později Itálie. Slované se k tomu pod německým tlakem postupně připojují. Období romantismu, v němž tyto proudy vrcholí, je toho dokladem, např. působení německé „romantiky“ na českou – zejména ve sféře tematologie – je mimo pochybnost (Murko, 1897). Jestliže F. Wollman viděl i v pojmu střední Evropa snahu potlačovat nikoli umělé, ale přirozené slavismy, tedy slovanské kulturní izoglosy, ale i jevy vyvolávající protitlak u Slovanů i u jiných (antislavismy, Wollman, 1968), o to více viděl v tzv. národním obrození snahu budovat národní a nadstátní společenství. Umění, včetně umění literárního tak nabývaly většího významu, a to nejen v těch národních společenstvích, jež neměla zaručenu ani kulturní autonomii, natož národní samostatnost, ale i u velmoci, jakou bylo a je Rusko.

Integrace národního prvku do panoramatu literárních směrů vedla k změně akcentů a k posunům směrem k folklóru a k celkové proměně žánrového systému. Je tu oboustranný pohyb: lze říci, že plodem literárního vývoje (sběr folklóru, objevy národní minulosti, často mytizované) je úsilí o národní emancipaci a naopak toto úsilí dále stimuluje proměny literárních směrů a žánrů. Národní prvek je přitom důležitou konstitutivní složkou, neboť je spjat s fyziognomií jazyka: jazyk a jeho textové produkty jsou základním znakem národní a státní identity, kterou ani speciální faktory (sousedství, přináležitost k větším teritoriálním celkům) nejsou s to změnit. Proto se i povaha literárních směrů a jejich žánrového systému v procesu národního obrození pozvolna mění: vidíme to zřetelně na proměně romantismu a tzv. „nečistě“ podobě literárních směrů, v nichž se často nepřiliš organicky prostupuje osvícenství, klasicismus,

sentimentalismus, preromantismus, romantismus, postromantismus, neoromantismus nebo raný realismus různé provenience a ovšem národní varianty směrů vycházející z podloží národní literatury plodící jevy jako Sturm und Drang, Gothic Novel, ruský hoffmannismus apod.

Jestliže 18. a 19. století, snad ještě první polovina 20. století představují navenek – v tradičně školském pojetí – úhledný obraz literárních směrů, jako by se disciplinovaně střídajících, později se jejich obraz modifikuje. Ale to je jen zdání: pravidelné střídání literárních směrů je iluzorní, neboť – jak již ukázáno – jejich modální a anomální ráz je doložen nejen v slovanských literaturách a podle některých v „smíšené“ zóně Ostmitteleuropa (Neubauer – Cornis-Pope, 2004–2010), jsou charakteristické i pro francouzskou nebo anglickou literaturu.

Rozpaky nad literárními směry se však začaly výrazněji projevovat až ve 20. století v rámci vrcholící moderny, avantgardy, neomoderny a postmoderny; dokonce se objevují názory, že jde o kategorii pro literární historii a poetologii zbytečnou a zavádějící. Relativizace kategorie literárních směrů je spojena především s personalistickými dějinami literatury: v díle jednoho autora se setkáváme s různými tendencemi, žánry i směry.

Nicméně jako pomocné kritérium vhodné k identifikaci pohybu literatury je takřka nezbytné dosud a permanentní definování a redefinování nových jevů a hranic směrů a žánrů je běžnou rutinou literárního historika, kulturologa a uměnovědce.

Národní obrození samo nemá specifické směrové vývojové paradigma, ale má své kořeny právě v literatuře, která se někdy buduje jako státní organismus a má státní, scelovací význam (Rusko, Polsko, méně jinde, vyrovnat se světu například překlady apod.). To jsou také počátky nové revitalizace národní. Rozpaky kolem literárních směrů a jejich národních variant jsou také spojeny s novými masivními a masovými jevy, jež se objevují právě na přelomu 20. a 21. století: trivializace, parazitismus, vizualizace, virtuální autenticita, literatura jako maska (Pospíšil, 2006).

Příklad národního formování žánrů a jejich pocitování jdoucího z hlubin tradice národní literatury si můžeme ukázat na osudu českého futurismu, o kterém odvážně psala polská bohemistka (Gwózdź-Szewczenko, 2009), jež si kladla otázku, zda český futurismus existuje jako kompaktní literární směr. I když futurismus je spjat s jiným obdobím, než je národní obrození, půda pro jeho recepci, přijetí a formování, včetně terminologického, se utváří právě v hloubi 19. století (Pospíšil, 2011).

Na základě této práce lze na otázku z titulu odpovědět kladně, i když s jistými výhradami. Polská bohemistka svým způsobem mistrně propojila to, co roztroušeně existuje v české literární kritice, historii a teorii. Futurismus

není v české literatuře jevem neviditelným, spíše naopak, je fenoménem průnikovým, ponorným, jakýmsi všudypřítomným spodním proudem, i když jeho přítomnost v postavantgardním světě české literatury přece jen slabně. Avšak kdoví, zda to není tím, že srostl s jinými prvky a je opravdu tak trochu neviditelný nebo obtížně identifikovatelný. Autorka s pílí neobvyklou shromáždila takřka vše, co bylo o české podobě futurismu napsáno, možná místy o futurismus vůbec, i když má značné rezervy právě v italistice a rusistice, kde se tento směr exponoval modelově a programově. Pravdu má však v tom, jak to vyjadřuje název jedné kapitolky, že jde o jev v české literatuře nedoceněný, že se musí „rekonstruovat“; je charakteristické při do značné míry přežívajícím českém bohemistickém izolacionismu, že se tu mohla opřít o fenomenologa a rusistu Mathausera a že tuto rekonstrukci provedla na pozadí evropského a světového vývoje (Pejzaż od nowa malowany, s. 28 n.). Nicméně se opřela i o velké množství českých literárněkritických bohemik, méně již o teoretické práce nebohemistické, skoro jako by se od nich chtěla záměrně odštíhnout. Nicméně dobře doložila to, že futurismus dosud byl a do jisté míry i je „persona non grata českého literárního prostoru“ (s. 37 n.). Je to o to podivnější, že jeho výtvarné a architektonické podoby, zejména konstruktivismus, prožívaly právě v českém prostředí obrovský boom. V podkapitole o depersonifikaci futurismu ukazuje, jak futurismus fungoval často skrytý pod maskou jiných pojmů a označení (civilismus), jak byly podivuhodně naturalizovány i jeho politické konotace, zejména ruské (V. Majakovskij, Jelena Guro, David Burljuk), úlohu Devětsilu a brněnské Literární skupiny. Právě politické konotace futurismu jsou pro pochopení jeho české varianty značně důležité, pokud ne rozhodujícím způsobem, a možná právě proto musel přijít někdo zvenku, aby Čechům a českým bohemistům futurismus obnažil v clusteru civilismu, Neumannova epi-futurismu, expresionismu, proletářské poezie a poetismu (a co surrealismus?) – výsledkem je „Pejzaż przemalowany: niema obecność futuryzmu“. Český futurismus, jeho rozptýlenost a podivnost tak nově nasvítily futurismus jako takový, tedy jeho dekonstruktivní, labilní povahu.

Jak jsme v citované recenzi na tuto práci napsali, že tu mlčení nebo rozpaky ohledně české podoby futurismu byly takto zatlačeny do pozadí jasným gestem na přesvědčivém srovnávacím pozadí. Vyslovili jsme tam domněnku, že jednou z příčin českých rozpaků může být i politické vyústění futurismu, resp. jeho ideologické konsekvence (italský fašismus, sovětský komunismus), které brání uchopit plnohodnotně a esteticky tento jev a jeho souvislosti – je to česká přeideologizovanost nebo ideologický purismus, ideologická stydlivost. Ale je tu možná i hlubinnější a diachronnější důvod tkvící v obrozenských tradicích: český tradicio-

nalismus spojený s náboženstvím, jenž se sváří s urbánností, avantgardismem a technicistními, konstruktivistickými proudy, odstup pramenící z dominantní sentimentálně biedermeirovské povahy českého pseudoromantického národního obrození nebo alespoň v některých jeho polohách, snad i v přežívajícím ruralismu české literatury, který i v tlaku urbánnosti si tuto podobu pod povrchem skrytě chrání.

Je národní obrození jev časově omezený 19. stoletím (nacionalismy), nebo může někdy a v něčem pokračovat? Jak se ukazuje, je to jev spíše fázový – to ukazuje i literatura.

Zvláštní podoba literárních směrů a celkového vývojové trajektorie literatur v slovanském prostředí i jinde, jež jsme kdysi nazvali prae-post efekt nebo paradox, se projevuje jako zpomalení, ale také „dohánění“ a „vyrovnávání“ s převažujícími tlaky západoevropskými. Současně jde o vytváření nového modelu celé literatury, včetně literárních směrů: to je případ jiho- a západoslovanských literatur, ale i ukrajinské a běloruské, specificky také ruské, která Evropu „dohнала“ prakticky již na počátku 19. století (ruský romantismus se vyvíjí ve stejné době jako anglický, pár let po německém a vlastně ještě před francouzským), ale všechny stimuly postupně vstřebává ještě později v 19. století (Gogolovo baroko, Dostojevského sentimentalismus, romantismus slavjanofilů). Do tohoto procesu vstupuje národní obrození razantně s tím, že si vývojovou trajektorii směrů ještě víc přizpůsobuje regionálním, areálovým podmínkám a tím ji ještě vzdaluje z generálního rámce.

Základním problémem zůstává, zda procesy národního obrození jsou takřkajíc „odbyty“ v 19. století nebo zda se mohou podobné jevy objevit i později. Hájím tu tezi, že podobné procesy jsou snadno oživitelné i v jiném kontextu, obvykle jako reakce na protichůdné tlaky scelovací, globalizační: jako příklad mohou sloužit nejen bývalý SSSR, Československo, Jugoslávie, ale také Velká Británie, Španělsko, Itálie, Francie nebo USA. Proto je studium národních obrození, jehož lakmusovým papírkem jsou právě literární směry jako bezprostřední reflexe společenského bytí i vědomí, myšlení a filozofie, politické teorie, ideologie i praxe, tak důležité.

Literatura

Bělohradský, V.: *Člověk – to už nezni hrdě*. In Salon, literární a kulturní příloha, Právo, 24. 5. 2012, s. 8.

Černý, V.: *Esej o básnickém baroku*. Praha: Orbis, 1937.

Černý, V. (ed.): *Kěž hoří popel můj. Z poezie evropského baroka*. Praha: Mladá fronta, 1967.

- Demetz, P.: Yale University: Cross Currents, A Yearbook of Central European Culture, 9 (1990), s. 135–145; 10 (1991), s. 235–251; 11 (1992), s. 79–92.
- Gwóźdź-Szewczenko, I.: *Futuryzm w czeskim pejzażu literackim*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009.
- Kalista, Z.: *České baroko*. Praha: ELK 1941.
- Kožinov, V.: *K sociologii ruskoj literatury XVIII–XIX vekov (K probleme literaturnych napravlenij)*. In: Literatura i sociologija. Chudožestvennaja literatura, Moskva 1977, s. 137–177.
- Murko, M.: *Deutsche Einflüsse an die Anfänge der böhmischen Romantik. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und Wartburgfest*. Graz: Styria, 1897.
- Naumann, F.: *Mitteleuropa*. Berlin: Druck u. Verlag von Georg Reimer, 1915.
- Neubauer, J. – Cornis-Pope, M. (eds.): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, sv. 1–4, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1915.
- Pospíšil, I.: *Paradoxes of Genre Evolution: the 19th-Century Russian Novel*. In: Zagadnienia rodzajów literackich, tom XLII, zeszyt 1–2 (83–84), 1999, s. 25–47.
- Pospíšil, I.: *K некоторым специфическим чертам развития русской литературы*. In: Slavica Litteraria X 3, 2000, s. 29–42. ISSN 1212-1509.
- Pospíšil, I. – Zelenka, M.: *René Wellek a meziválečné Československo. Ke kořenům strukturální estetiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1433-4.
- Pospíšil, I.: *Slavismy a antislavismy za jara národů Franka Wollmana: analýzy a přesahy*. Slavica Litteraria, X 9, 2006, s. 85–93.
- Pospíšil, I.: *Žánry virtuální autenticity a existenciálního znejistění: domov a svět*. In: Libor Pavera a kol.: *Žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu*, sv. III, Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2006, s. 213–236.
- Pospíšil, I.: *Romantismus slovanský, evropský a světový: šíře a hloubka*. In: *Slovanský romantismus v evropských súvislostiach*. Katedra slovanských jazykov FiF UMB, Banská Bystrica 2006, 2, s. 8–21.
- POSPÍŠIL, I.: *Ruský román v silokřivkách romantismu*. The Russian Novel in the Lines of Force of Romanticism. Stil 5, 2006, 3, Beograd, s. 293–302.
- Pospíšil, I.: *Próza virtuální autenticity a existenciálního znejistění*. SPFFBU, X 10, Slavica Litteraria, 2007, s. 5–20.
- Pospíšil, I.: *The Problem of Value and Equality in Comparative Literary Studies: the Past and the Present (Some Comments on the Conception of „Area Value“)*. In: *The Horizons of Contemporary Slavic Comparative Literature Studies*. Ed. by Halina Janaszek-Ivaničková. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2007, s. 39–49.
- Pospíšil, I.: *Gwóźdź-Szewczenko, Ilona: Futuryzm w czeskim pejzażu literackim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009. STIL 10, 2011, s. 357–358. ISSN 1451-3145.
- Wollman, F.: *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*. Brno: Spisy filosofické fakulty v Brně, 1936.
- Wollman, Frank (1936): *Literárněvědné metody v Bittnerově knize Deutsche und Tschechen*. Slovo a slovesnost 2, 1936, č. 4, s. 201–207.
- Wollman, F.: *Kdo „nasugeroval Evropě mythus o jednotě Slovanstva“?* In: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university* 10, 1961. Řada historická, č. 8, s. 348–361.
- Wollman, F.: *Slavismy a antislavismy za jara národů*. Praha: Academia, 1968.